



**You have downloaded a document from  
RE-BUS  
repository of the University of Silesia in Katowice**

**Title:** Przedmowa

**Author:** Danuta Ślęczek-Czakon, Mariusz Wojewoda

**Citation style:** Ślęczek-Czakon Danuta, Wojewoda Mariusz. (2009). Przedmowa . W: D. Ślęczek-Czakon, M. Wojewoda (red.), "Wartości - tradycja i współczesność" (S. 7-10). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIwersYTET ŚLĄSKI  
W KATOWICACH



Biblioteka  
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki  
i Szkolnictwa Wyższego

## Przedmowa

Zainteresowanie problematyką aksjologiczną rozwinęło się w XX wieku, chociaż wątki myślenia o wartościach można odnaleźć w całej historii filozofii. Współcześnie o wartościach mówi się przede wszystkim w kontekście refleksji nad kulturą, a wtedy pytanie o trwanie i zmiany wartości nabiera szczególnego znaczenia. Pytamy o to, w jakim sensie wartości istnieją jako ponadhistoryczne, idealne, trwałe elementy kultury (na których podstawie nazywa się i tworzy prawa człowieka), oraz o to, w jakim stopniu zależą od kulturowego i historycznego ich odczytania. Wymogiem czasu jest dialog międzykulturowy, który w dużej mierze okazuje się dialogiem zarówno o wartościach uniwersalnych, trwałych, niezmiennych, obecnych we wszystkich społeczeństwach, jak i o wartościach obecnych tylko w niektórych kręgach kulturowych, wartościach zmieniających swą ważność i zakres w zależności od potrzeb, doświadczeń ludzi. Spotkanie między światem Wschodu i Zachodu ma w założeniu przynajmniej minimum zgody w rozumieniu wartości fundamentalnych i trwałych, jak też dopuszczenie (akceptację) odmienności w hierarchii dóbr osobistych i społecznych, różnic w rozumieniu tożsamości jednostek i narodów.

„Różnorodność teorii nie może nam przesłonić faktu, że problem wartości wkroczył w naszych czasach — późno, ale jednoznacznie — w stadium pewnej dojrzałości do rozstrzygnięcia. Nie sposób już mylić go z problemem celów. Także przeciwnicy są zgodni co do tego, że cele są czymś, co wyznacza się na podstawie uprzedniego odczucia wartości, a zatem że wartości są warunkami możliwych celów”<sup>1</sup>. Opinia, którą wypowiedział

---

<sup>1</sup> N. Hartmann: *Das Wertproblem in der Philosophie der Gegenwart*. In: *Kleine Schriften*. Bd. 3. Berlin 1958, s. 327. Cyt. za: W. Galewicz: *N. Hartmann*. Warszawa 1987, s. 299.

Nikolai Hartmann w 1936 roku, brzmi aktualnie. Współcześnie odczuwamy wzmogłą potrzebę zrozumienia bogactwa wartości i odpowiedzi – w postaci teorii z zakresu aksjologii i etyki – na narastające indywidualne i społeczne problemy moralne współczesnego człowieka. I choć nie jesteśmy tak pewni możliwości jednoznacznego rozstrzygnięcia bogatej problematyki wartości, za Hartmannem możemy powtórzyć kilka zasadniczych tez: „1. nasze życie jest pełne treści pozytywnie wartościowych [...]; 2. ta wartościowa zawartość jest wszędzie pomieszana z treściami negatywnie wartościowymi; 3. wartościowe byty w świecie wymagają od nas, byśmy wobec nich zajmowali właściwą postawę [...]; 4. wartości wymagają, abyśmy je realizowali”<sup>2</sup>.

Zebrane w tomie wypowiedzi dotyczą wielu spraw, z pozoru nie związanych z filozofią wartości. Wielość i różnorodność odniesień do problemu trwałości i zmienności wartości ukazują złożoność problematyki, jej liczne uwikłania o charakterze ontologicznym, epistemologicznym, metodologicznym, także historycznym, socjologicznym i kulturowym. Zamieszczone wypowiedzi podzieliliśmy na trzy części: historię filozofii i etyki, etykę normatywną, aksjologię, choć wiemy, że między tymi działami filozofii czasem trudno ustalić wyraźną granicę.

W pierwszym bloku tematycznym umieszczono artykuły z zakresu historii filozofii i historii etyki. Jerzy Kopania przybliży list z bogatej spuścizny Rene Descartes’a do królowej Szwecji Krystyny na temat miłości. Descartes, posługując się subtelną metodologią, określił różne typy miłości, między innymi miłość intelektualną i opartą na uczuciu. Można to traktować jako przyczynek do analizy relacji między sferą intelektualną i zmysłową, a także między rozumem i uczuciami. Antropologia Descartes’a nie pomija cielesnych ani intelektualnych uwarunkowań działania człowieka. Z kolei w artykule Sławomira Raubego przedstawiono prowadzony w filozofii brytyjskiej XVII i XVIII wieku spór o relację między rozumem, uczuciami i wiarą a wyborem postawy moralnej podmiotu. Zlatica Plašienková, Erika Lalíková przybliżają dwóch mniej znanych filozofów słowackich: Svätopluka Štúra i Vladimíra Brožíka, i poruszaną przez nich problematykę aksjologiczną. W ujęciu obu filozofów ogniskuje się ona wokół zagadnienia wartości „domu” i zamieszkiwania, co współcześnie budzi żywe zainteresowanie w kontekście zjawiska globalizacji i związane go z nim braku zakorzenienia w miejscu oraz tradycji kulturowej. Refleksja nad wartością domu pozwala na docenienie rangi „zakorzenienia” – istotnego elementu naszej tożsamości. Katarzyna Krasucka analizuje Iwana A. Iljina koncepcję dobra i zła. Jego teza, że zło należy zwalczać siłą, do dziś budzi wiele kontrowersji. Agnieszka Woszczyk przedstawia zagad-

---

<sup>2</sup> Ibidem.

nienie transcendentnego ugruntowania jedności bytu i dobra w filozofii Plotyna. W ujęciu Plotyna perspektywa epistemologiczna i ontologiczna uzasadnia rozstrzygnięcia etyczne i społeczne. Joanna Barcik na podstawie koncepcji Henry'ego Dumery'ego i jego dyskusji z Jeanem Paulem Sartre'em przedstawia próbę uzasadnienia ludzkiej wolności opartą na przesłankach filozoficzno-religijnych i przyjęciu istnienia Absolutu.

W bloku aksjologicznym Ryszard Wiśniewski rozważa kwestie hierarchizacji wartości, mających za podstawę dwa rozróżnienia: „to, co dobre, i to, co złe”, oraz równie istotne oddzielenie „tego, co lepsze, od czegoś innego”. Sposobem na poznanie wartości jest intuicja. Wprawdzie hierarchie wartości wiążą się z ich obiektywizacją, niemniej można mówić o różnych modelach hierarchizacji w zależności od kontekstu historycznego, kulturowego czy filozoficznego. Katarzyna Niebrój pisze o wielości etosów możliwych do odczytania w ramach jednego, obiektywnego porządku wartości. Kolejny z autorów Marek Tański analizuje problem wartości w kontekście upadku oświeceniowego modelu jednego rozumu i zastąpienia go teorią wielu sposobów uzasadniania racjonalności. Racjonalność transgresyjna ma być receptą na różnorodność sposobów poznawania świata i rozumienia ładu aksjologicznego. Mirosław Tyl podejmuje kwestię obecności przesłanek aksjologicznych, czyniąc to na przykładzie historiografii filozoficznej Zbigniewa Kuderowicza i Stefana Świeżawskiego. Jan Zouhar w swym komunikacie wskazuje relację między koncepcją ładu aksjologicznego a sposobem wartościowania. Jak podkreśla autor, ponadczasowość wartości nie polega na ich niezmienności, ale na tym, że trwale tworzą część naszego systemu wartościowania.

W ostatnim bloku artykułów, dotyczących etyki normatywnej, Danuta Ślęczek-Czakon przedstawia stanowisko Marii Ossowskiej wobec relatywizmu. Relatywizm w poglądach etycznych Marii Ossowskiej przyjmuje formę umiarkowaną, jeżeli chodzi o kwestie aksjologiczne czy ocenę konkretnych sytuacji. Niemniej nie oznacza to, że takich ludzkich uczuć, jak: życzliwość, bezinteresowność, delikatność, wyrozumiałość, nie można uznać za uniwersalne. Mariusz Wojewoda analizuje zagadnienie pluralizmu aksjologicznego na przykładzie koncepcji Alasdaira MacIntyre'a i Charlesa Taylora. Pluralizm, odwołując się do idei jedności i obiektywności ładu aksjologicznego, wskazuje jednocześnie na wielość sposobów ich odczytań. Ponadto pluralista mówi o potrzebie nazywania kluczowych i fundamentalnych dla etyki wartości, ale zwraca uwagę na potrzebę ich interpretacji w określonym kontekście kulturowym. Piotr Machura, nawiązując do filozofii praktycznej Alasdaira MacIntyre'a, rozważa, w jakim sensie historycznie ukształtowaną tradycję można traktować jako źródło poglądów i postaw moralnych. Z kolei Maria Nowacka pisze o problemie odpowiedzialności moralnej lekarza w kontekście działań medycznych, po-

dejmowanych wobec pacjentów, oraz hierarchii wartości, w której kluczową rolę odgrywa zdrowie pacjenta.

Wszystkie zamieszczone wypowiedzi łączy jeszcze jeden wątek – wyakcentowanie aktualności problematyki aksjologicznej i obecności założeń wartościujących w naukach humanistycznych. Chcieliśmy w ten sposób uczcić jubileusz siedemdziesięciolecia urodzin i czterdziestu sześciu lat pracy naukowej Profesor Haliny Promieńskiej, który przypadał w 2005 roku. Pani prof. dr hab. Halina Promieńska pracowała w Uniwersytecie Śląskim od 1968 roku. Była współorganizatorką Zakładu Etyki Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego, którym kierowała nieprzerwanie ponad dwadzieścia lat – do 2006 roku, kiedy przeszła na emeryturę. Zasług Pani Profesor nie sposób przecenić; to właśnie dzięki Niej wielu studentów i młodych pracowników podjęło badania z zakresu filozofii współczesnej, aksjologii, etyki i bioetyki. Mamy nadzieję, że prezentowany zbiór będzie skromnym wprowadzie, ale szczerym wyrazem naszych ciepłych uczuć dla Pani Profesor Haliny Promieńskiej, a zarazem podziękowaniem złożonym Jej za przybliżanie i objaśnianie nam świata wartości.

*Danuta Ślęczek-Czakon, Mariusz Wojewoda*